

WYMAGANIA DOTYCZĄCE WERYFIKACJI TERENU POD PLANOWANĄ INWESTYCJĘ POD KĄTEM WYSTĘPOWANIA TERENÓW PODMOKŁYCH (DOTYCZY WSZYSTKICH PROJEKTÓW INFRASTRUKTURALNYCH REALIZOWANYCH W RAMACH FEW 2021-2027)

Najważniejsze pojęcia

Mokradła - to tereny bagien, błot i torfowisk lub zbiorniki wodne, tak naturalne jak i sztuczne, stałe i okresowe, o wodach stojących lub płynących, słodkich, słonawych lub słonych, łącznie z wodami morskimi, których głębokość podczas odpływu nie przekracza sześciu metrów.

Torf – to nagromadzenie częściowo rozłożonej materii organicznej pochodzenia roślinnego oraz – w mniejszym stopniu – mikrobiologicznego, które powstaje w warunkach podtopienia i niedoboru tlenu, gdy tempo produkcji materii organicznej przewyższa tempo jej rozkładu. Zwykle rozwija się na obszarach podmokłych (torfowiskach, bagnach) i charakteryzuje się wysoką zawartością węgla organicznego – zazwyczaj powyżej 30–40% masy suchej (lub >12% węgla organicznego według definicji stosowanej przez Organizację Narodów Zjednoczonych ds. Wyżywienia i Rolnictwa – FAO – i Międzyrządowy Zespół ds. Zmiany Klimatu – IPCC).

Torfowisko – mokradło, w którym w warunkach trwałego lub okresowego uwodnienia i ograniczonego dostępu tlenu zachodzi proces torfotwórczy, prowadzący do akumulacji częściowo rozłożonej materii roślinnej (torfu). **W ujęciu geologicznym** torfowiskiem określa się teren, na którym wykształciła się ciągła warstwa torfu o **miąższości co najmniej 30 cm**.

W ujęciu ekologicznym torfowisko obejmuje również **stadia inicjalne**, w których występuje roślinność torfotwórcza i aktywny proces torfotwórczy, a **miąższość torfu może być mniejsza niż 30 cm**.

Rośliny torfotwórcze - Gatunki roślin, których biomasa w warunkach trwałego odpowiedniego uwodnienia akumuluje bardziej, niż ulega rozkładowi, przyczyniając się do powstawania przyrostu warstwy torfu. Najważniejsze grupy: torfowce, turzyce, trzcina, mchy brunatne oraz i drzewa.

Las torfowiskowy - to leśne siedlisko występujące na torfie, gdzie drzewa rosną jako element ekosystemu mokradłowego obejmującego akumulację częściowo rozłożonej materii roślinnej. Lasy te, nazywane także bagnami leśnymi, olsami, łęgami, borami bagiennymi, występują tam, gdzie warunki podtopienia umożliwiają zarówno tworzenie torfu, jak i przetrwanie określonych gatunków drzew. Lasy torfowiskowe występują także na odwodnionych torfowiskach.

Gleby organiczne - to gleby pochodzenia hydrogenicznego, w których profil zawiera materiał organiczny (torf, mursz lub osady limniczne) o wysokiej zawartości materii organicznej (>20%, tj. ≥12% węgla organicznego), powstały w warunkach stałego lub okresowego nadmiernego uwilgotnienia; w ujęciu gleboznawczym torfowiska opisywane są najczęściej jako gleby

organiczne – przede wszystkim gleby torfowe, limnowe lub murszowe, przy czym gleby murszowe oraz murszowate stanowią gleby organiczne będące osuszonymi torfowiskami.

A. Weryfikacja w 3 krokach

Wnioskodawca każdorazowo winien przeanalizować lokalizację planowanej inwestycji pod kątem wpływu na mokradła i torfowiska w oparciu o 3 poniższe kroki.

- 1. Bazując na aktualnych dostępnych opracowaniach/źródłach lub korzystając ze strony internetowej (np.: informacja z gminy, Geoportal , Systemy Informacji Przestrzennej, mapa topograficzna) i oceny w terenie, sprawdź wybraną lokalizację i ryzyka hydrologiczne.**

Jeśli inwestycja będzie kolidowała z mokradłami/torfowiskami, poszukaj alternatywnej lokalizacji (brak kolizji) i wypełnij adekwatnie punkt A.8.3. Załącznika dotyczącego oddziaływania na środowisko oraz zasady DNSH zgodnie z instrukcją.

- 2. Jeśli nie ma alternatywnego wariantu i inwestycja będzie realizowana na terenie mokradłowym/torfowiskowym,** wybierz rozwiązania techniczne niepowodujące lub ewentualnie minimalizujące szkody, np.: zapewniające utrzymanie retencji, nie wprowadzające odwodnienia, oparte na przyrodzie (zielono-niebieska infrastruktura bazująca na ochronie i odbudowie ekosystemów):

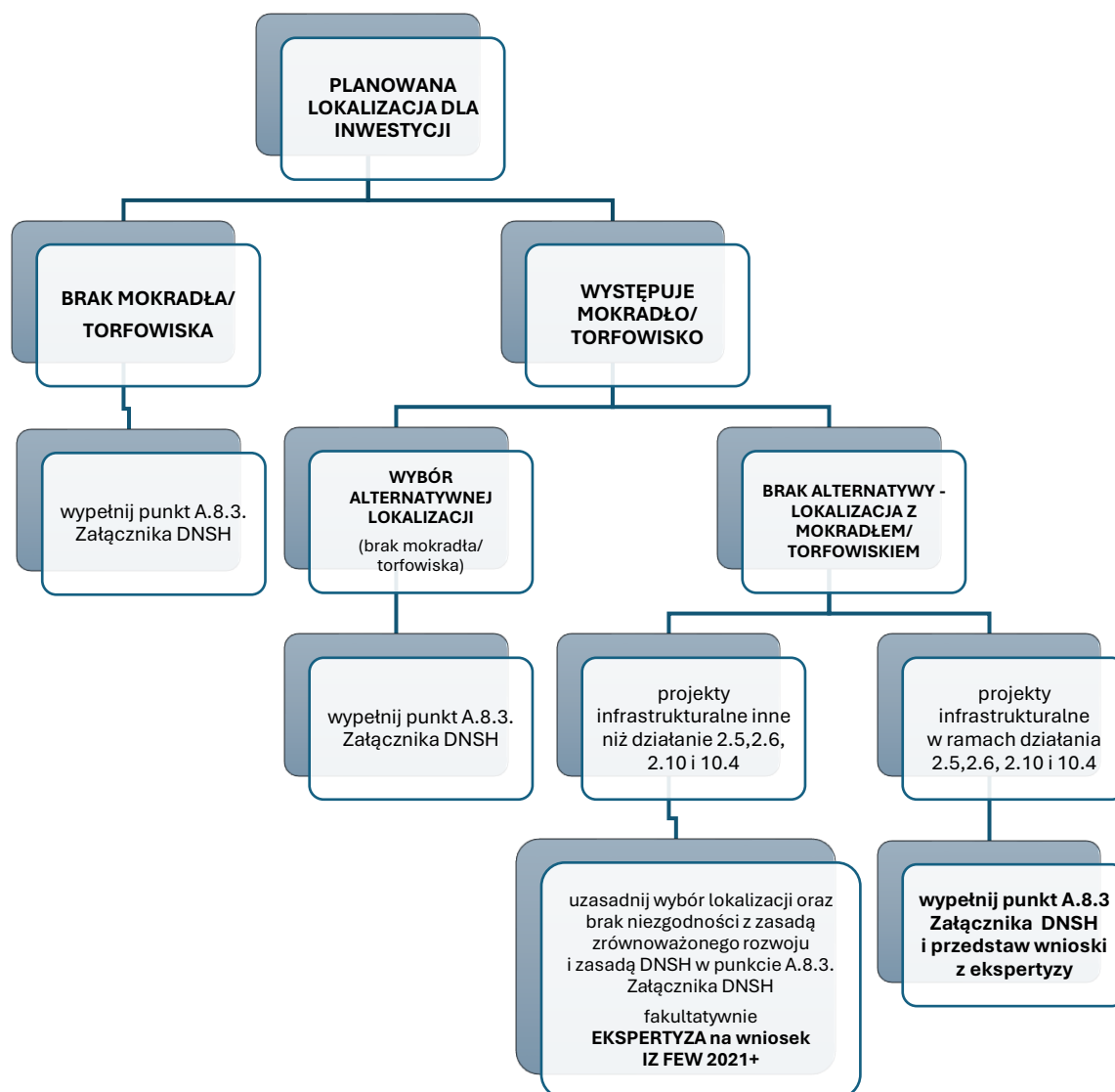
- a. W przypadku inwestycji realizowanych w ramach działań innych niż 2.5, 2.6, 2.10 i 10.4 FEW 2021+ -** wypełnij punkt A.8.3 Załącznika dotyczącego oddziaływania na środowisko oraz zasady DNSH w oparciu o pytania zawarte w polu tekstowym. W szczególnych przypadkach, na wniosek IZ FEW 2021+, **może zaistnieć konieczność przedłożenia ekspertyzy** wykonanej przed rozpoczęciem prac budowlanych (najpóźniej przed złożeniem pierwszego wniosku o płatność, pełniącego funkcję inną niż wyłącznie sprawozdawczą – szczegóły w tym zakresie znajdują się w wezwaniu do uzupełnienia wniosku).
- b. W przypadku inwestycji realizowanych w ramach działań 2.5, 2.6, 2.10 i 10.4 FEW 2021+ -** wybór takiej lokalizacji wiąże się z koniecznością **obligatoryjnego sporządzenia ekspertyzy**, przed rozpoczęciem prac budowlanych (najpóźniej przed złożeniem pierwszego wniosku o płatność, pełniącego funkcję inną niż wyłącznie sprawozdawczą).

Zakres wymaganej ekspertyzy został wskazany w części B.

- 3. Potwierdź zgodność projektu z zasadą DNSH**

Wypełnij pkt A.8.3 Załącznika dotyczącego oddziaływania na środowisko oraz zasady DNSH (dalej zwany Załącznikiem DNSH).

SCHEMAT POSTĘPOWANIA (3 KROKI) – DIAGRAM

B. Ekspertyza¹

Minimalny zakres ekspertyzy (obowiązującej dla działań 2.5, 2.6, 2.10 i 10.4 oraz dla innych działań fakultatywnie lub na wniosek IZ FEW 2021+).

1. Lokalizacja i unikanie szkód

Czy inwestycja jest położona w zagłębieniu, niecce, zasięgu hydrologicznym mokradeł lub torfowisk?

Jeśli tak – **zastosuj rozwiązania** techniczne niepowodujące, bądź minimalizujące szkody, uprzednio dokonując wariantowania lokalizacji inwestycji. Uzasadnij wybrany wariant pod kątem oddziaływania na środowisko.

2. Identyfikacja mokradeł, torfowisk i gleb organicznych

Czy dla analizowanego terenu została sporządzona aktualna mapa mokradeł, torfowisk i gleb organicznych, cieków i połączeń hydrologicznych?

Jeśli nie – **wykonaj inwentaryzację ekohydrologiczną terenu, załączając dokumentację fotograficzną.**

3. Utrzymanie naturalnej retencji

Czy inwestycja **utrzyma lub poprawi** naturalną retencję krajobrazową i **spowolni odpływ wody** (a nie go przyspieszy)?

Czy inwestycja podniesie średni poziom wody gruntowej (w profilu gruntowym) na terenie przylegającym do inwestycji?

4. Brak odwodnienia torfowisk i gleb organicznych

Czy poziom wód gruntowych **obniży się po realizacji inwestycji?**

W ramach ekspertyzy określ spodziewaną zmianę średniej i sezonowej amplitudy zwierciadła wód gruntowych.

5. Brak trwałego zalewania torfowisk

Czy projekt **nie prowadzi do trwałego zalania** obszaru torfowego?

¹ Ekspertyzę (obligatoryjnie, bądź na wniosek IZ FEW 2021+) należy dostarczyć przed rozpoczęciem prac budowlanych, najpóźniej przed złożeniem pierwszego wniosku o płatność, pełniącego funkcję inną niż wyłącznie sprawozdawczą, zgodnie z warunkami określonymi w niniejszym dokumencie. Wnioski z ekspertyzy powinny zostać uwzględnione w Załączniku DNSH. W przypadku, gdy ekspertyza będzie dostarczona na etapie realizacji projektu, konieczna jest adekwatna aktualizacja Załącznika DNSH.

Wyklucza się projekty obejmujące kopanie zbiorników na torfowiskach i trwałe zalewanie powierzchni torfowiska.

6. Brak ingerencji w torf

Czy projekt **nie powoduje usuwania torfu**, naruszania warstwy torfowej i degradacji oraz osiadania powierzchni, a w efekcie zanikania torfowiska?

7. Czy inwestycja priorytetowo traktuje rozwiązania oparte na przyrodzie takie jak ponowne nawadnianie torfowisk, odtwarzanie mokradeł, retencja dolinowa, renaturyzacja rzek, paludikultura (tam, gdzie zasadne)?

8. Bioróżnorodność i łączność hydrologiczna

Czy projekt **utrzymuje lub odtwarza** siedliska mokradłowe, torfowiska, proces torfotwórczy, ciągłość hydrologiczną (przepływy boczne, okresowe zalewy), mikrosiedliska i strefy buforowe?

9. Wnioski z ekspertyzy i ocena czy inwestycja może być zrealizowana w danym zakresie/ lokalizacji, w tym zgodność z zasadą DNSH (analiza bilansu wodnego, gleb organicznych i emisji gazów szklarniowych; wykazanie braku szkody (no significant harm) lub zapewnienie kompensacji opartej na ponownym nawadnianiu; zgodność z Ramową Dyrektywą Wodną, dyrektywą siedliskową/ptasią, krajowymi planami ochrony mokradeł).

C. Informacje uzupełniające²:

Znaczenie torfowisk na terenach zabudowanych

Obecnie ponad połowa ludności świata mieszka na terenach miejskich, a do 2050 roku odsetek ten może sięgnąć niemal 70% (United Nations, 2019). Codzienne życie w mieście oddala nas od natury, ograniczając kontakt z przyrodą do spacerów po parkach czy terenach zielonych. W miastach, poza lasami, parkami i innymi formami zieleni uporządkowanej, kluczową funkcję pełnią mokradła – rozumiane szeroko jako tereny stale lub okresowo podmokłe, w szczególności są to bagna, łągi, trzcinowiska, wilgotne łąki, jeziora czy oczka wodne (Lamentowicz, Nauka dla Przyrody). Często pozostają one nie tylko niedocenione, ale także uznawane za bezużyteczne elementy naszego otoczenia, choć ich rola w przestrzeni miejskiej jest nie do przecenienia. Mokradła potrafią urzekać bujną roślinnością i bogactwem gatunków zwierząt, lecz do pełnego

² Opracowanie:

Mariusz Lamentowicz - Pracownia Ekologii Zmian Klimatu, Wydział Nauk Geograficznych i Geologicznych, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań, Bogumiła Krygowskiego 10, 61-680 Poznań,

Bogdan Chojnicki - Katedra Biometeorologii, Wydział Inżynierii Środowiska i Inżynierii Mechanicznej, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, Piątkowska 94, 60-649 Poznań.

zrozumienia ich wartości konieczna jest odpowiednia świadomość ekologiczna (Maltby and Barker, 2009).

Mokradła oferują szeroką gamę usług ekosystemowych, które zwykle w ramach przestarzałego procesu inwestycyjnego są niezauważane, a czasami też ignorowane. W miastach spotkać można różne formy mokradeł spełniające definicję Konwencji Ramsarskiej – są to nie tylko torfowiska, ale również trzcinowiska, starorzecza, oczka wodne, rzeki, jeziora i tereny nadmorskie (Grobicki et al., 2016). Tymczasem, w ramach usług podtrzymujących i kulturowych, mokradła miejskie wzbogacają różnorodność biologiczną, służą jako ostoje dla ptaków, owadów i innych organizmów, a także pełnią funkcję edukacyjną - usługi kulturowe (RAMSAR, 2018).

Usługi regulacyjne mokradeł polegają np. na gromadzeniu i magazynowaniu wody, a nawet jeśli tafla wody nie jest widoczna na powierzchni przez cały rok, regulują one lokalny obieg wody - usługi regulacyjne (Robertson et al., 2025). Dodatkowo, takie rozproszone „wyspy” wilgoci odgrywają istotną rolę w podtrzymywaniu mikroklimatu, sprzyjają ochładzaniu powietrza dzięki parowaniu (ewapotranspiracji) i zwiększają wilgotność otoczenia. Dodatkowo, ekosystemy te (dobrze zachowane) mogą także zatrzymywać (akumulować) materię organiczną i ograniczać emisję dwutlenku węgla do atmosfery (Alikhani et al., 2021).

Choć miejskie mokradła nie mają tak dużego wpływu na globalny bilans węgla, jak rozległe systemy naturalne, stanowią one cenny element zielonej infrastruktury w zurbanizowanych przestrzeniach (Barthelmes et al., 2015; RAMSAR, 2018). Ich obecność poprawia komfort życia mieszkańców, podnosi walory przyrodnicze i krajobrazowe miasta, a także pozytywnie wpływa na zdrowie i dobrostan społeczności. Istnienie dobrze zachowanych torfowisk w mieście jest ważne dla zdrowia mieszkańców oraz mikroklimatu. Dlatego powinny być wypracowane odpowiednie zasady ich ochrony dla zrównoważonej przyszłości miast w perspektywie globalnego ocieplenia (Larson et al., 2016). Dodatkowo, obecność tych ekosystemów uczy nas „żyć z ukrytą wodą” w naszym otoczeniu. Obecnie istnieją już mechanizmy zachęcania włodarzy miast do ochrony mokradeł. Jednym z nich jest dokument „Framework for Wetland City accreditation of the Ramsar Convention” – miasta mogą uzyskać akredytację, która świadczy o mądrym gospodarowaniu mokradłami naturalnymi i antropogenicznymi.

Taka akredytacja może mieć bardzo pozytywny oddźwięk społeczny oraz świadczyć o wysokiej świadomości społeczeństw miejskich nt. kształtowania zielonej infrastruktury.

Tą innowacyjną ścieżką poszedł Poznań, uzyskując w 2025 roku Akredytację RAMSAR – Miasto Przyjazne Mokradłom. Lista nowo akredytowanych miast mokradłowych, na którą trafiła także stolica Wielkopolski, została ogłoszona podczas 64. Posiedzenia Stałego Komitetu Ramsar w roku 2025.

Znaczenie miejskich mokradeł dla funkcjonowania ekosystemów miejskich, zwłaszcza w kontekście zmiany klimatu, czyli rosnących temperatur i częstszych okresów suszy, a także obfitszych opadów nawałnych, jest coraz lepiej zauważane i rozumiane (Tonne et al., 2021). Miejskie mokradła nie tylko gromadzą i oczyszczają wodę i redukują ryzyko powodzi, ale także

pełnią kluczową rolę w magazynowaniu materii organicznej i pochłanianiu dwutlenku węgla. W ostatnich dekadach ich potencjał w łagodzeniu skutków zmian klimatu i poprawie jakości życia mieszkańców zyskał na znaczeniu (Meng and others, 2025).

Jednocześnie, działania wspierające ochronę i odtwarzanie miejskich mokradeł wzmacniają adaptacyjność miejskich ekosystemów, poprawiają mikroklimat, zwiększają różnorodność biologiczną i oferują mieszkańcom przestrzeń do rekreacji i edukacji ekologicznej (Jacob et al., 2025). To nie tylko inwestycja w środowisko, ale i w przyszłość jakości życia w miastach w warunkach coraz intensywniejszego oddziaływania zmiany klimatu.

Dotychczasowe działania, które prowadzą do zaniku torfowisk w naszym otoczeniu

Niestety, niejednokrotnie mokradła postrzegane są nie tylko jako przeszkoda w gospodarowaniu przestrzenią, ale także jako nieużytki, które wymagają uproduktynienia. Tymczasem ich ochrona wymaga zmiany społecznego nastawienia, ponieważ są one naszymi sprzymierzeńcami także w walce ze skutkami globalnego ocieplenia (Joosten et al., 2017; Michael Succow Stiftung, 2023). Zdarza się, że osoby zarządzające przestrzenią koncentrują się na mokradle jako miejscu potencjalnej inwestycji budowlanej lub błędnie pojmowanej retencji wodnej. W skrajnych przypadkach dawne miejskie torfowiska są całkowicie przekształcane — zagłębienia po wydobyciu torfu nierzadko wypełnia się piaskiem lub żwirem, całkowicie tracąc pierwotny charakter tych miejsc.

Urbanizacja wywiera bezpośredni i pośredni wpływ na mokradła. Bezpośrednie oddziaływanie urbanizacji polega na zmianie sposobu zagospodarowania terenu, w szczególności jego przeznaczeniu na cele budowlane (Sievers et al., 2017). W ten sposób obszary mokradłowe są bezpowrotnie tracone, a ślad ich obecności w krajobrazie zanika (Fluet-Chouinard et al., 2023). Innymi drastycznymi działaniami o charakterze bezpośrednim są prace związane z wyrównywaniem terenu, które polegają na zasypywaniu mokradeł, zagłębień terenowych wypełnionych torfem, oczek wodnych, cieków czy przylegających do nich niewielkich dolin rzecznych. Najbardziej ekstremalnym sposobem niszczenia mokradeł, z perspektywy potencjalnej retencji wodnej w tych miejscach, jest **tworzenie (kopanie) zbiorników wodnych na obszarach torfowisk**. Powstawanie sztucznych zbiorników na torfowiskach prowadzi do utraty naturalnej struktury torfu i poważnych zaburzeń hydrologicznych, które destabilizują funkcjonowanie całego ekosystemu. **Odwodnienie i odsłonięcie i napowietrzenie torfu przyspieszają jego mineralizację**, powodując duże emisje CO₂ i N₂O, a tym samym nasilenie zmiany klimatu. W konsekwencji zanika charakterystyczna roślinność torfotwórcza, a to prowadzi do utraty siedlisk wielu wyspecjalizowanych gatunków zwierząt. Ostatecznie torfowisko traci swoją wartość przyrodniczą i prawną, w tym status chronionego siedliska w ramach Dyrektywy Siedliskowej UE.

Ponadto wiele mokradeł podlegało i podlega osuszeniu m. in. poprzez wykonanie na nich systemu rowów odwadniających. Pośrednie oddziaływanie urbanizacji wiąże

się przekształceniem obiegu wody zarówno w kontekście ilościowym, jak i jakościowym. Wzrost uszczelnienia terenu towarzyszący procesowi rozwoju miast objawia się przekształceniem naturalnego bilansu wodnego. Wody opadowe na terenach zurbanizowanych ujmowane są głównie do systemu kanalizacji deszczowej, skąd odprowadzane poza teren, na który spadły. Skutkuje to zmniejszeniem lub nawet całkowitym **ograniczeniem infiltracji wód opadowych do gruntu**, a dalej do obniżenia poziomu wód gruntowych. Wskutek tych zmian oraz prac ziemnych towarzyszących urbanizacji (wykopy pod budynki, infrastrukturę techniczną oraz infrastrukturę drogową) więź hydrauliczna pomiędzy mokradłami a wodami gruntowymi została przerwana. W ten sposób często jedynym źródłem wody dla mokradeł są wody opadowe. Najczęściej ta ilość wody jest niewystarczająca dla zachowania mokradeł w dobrym stanie, a stan mokradeł z wadliwymi stosunkami wodnymi systematycznie ulega pogorszeniu. Cieki miejskie cechują się wysoką zmiennością przepływów – przypominającą cieki górskie, większą zdolnością do erodowania dna oraz wyższym stężeniem szkodliwych/toksycznych zanieczyszczeń. Małe cieki miejskie są widocznym przykładem przekształcenia stosunków wodnych w mieście, które w większości przypadków prowadzą wody tylko okresowo. Przepływy całkowicie zanikają w okresach bezopadowych. W ten sposób związane z funkcjonowaniem cieków miejskich mokradła pozbawione zostały stałego źródła zasilania wodą. Natomiast po intensywnych opadach cieki miejskie zamieniają się w rwące potoki, które nie tylko podtapiają przyległe tereny, ale niosą ze sobą ogromny ładunek zanieczyszczeń spływający z terenów uszczelnionych. Po opadach do cieków miejskich i związanych z nimi mokradeł trafiają groźne zanieczyszczenia, takie jak metale ciężkie, substancje ropopochodne, mikroplastik, a także inne zanieczyszczenia związane z utrzymaniem dróg w okresie zimowym. Stanowią one istotne zagrożenie dla fauny i flory związanej z funkcjonowaniem mokradeł miejskich.

Równie groźnym zjawiskiem jest **konserwacja i pogłębianie rowów i kanałów miejskich** w celu skutecznego odprowadzania wód opadowych. Niestety takie przekształcenia w okresach bezopadowych prowadzą do odwadniania terenów przyległych, w tym mokradeł, co, ciekawe, nawet prowadzi do osuszania mokradeł i nieodwracalnych zmian — wiele miast (samorządów) w Polsce nadal podąża tą drogą, niszcząc miejskie mokradła. Efektem jest utrata nie tylko unikatowych ekosystemów czy bioróżnorodności, lecz również cennych zapisów historycznych ukrytych w biogenicznych osadach (Izdebski et al., 2025) (Czerwiński et al., 2019).

To swoiste archiwum naturalne „pamiętające” dawne czasy, które — niczym **bezpownownie utracona biblioteka — nie da się już przywrócić** (Czerwiński et al., 2021). Podkreślenie wagi ochrony mokradeł powinno być jednym z priorytetów polityki ekologicznej, by nie dopuścić do nieodwracalnego zubożenia dziedzictwa naturalnego i pogorszenia jakości życia mieszkańców.

W miastach mokradła często stają się ofiarą zaśmiecania, zabudowy oraz celowych podpaleń, a niekiedy także wydobywania torfu na potrzeby gospodarcze i rekreacyjne. Nieprzemysłana rozbudowa struktury miejskiej znacząco przyspieszyła ich zanik — proces ten postępuje mimo

rosnącej świadomości ekologicznej społeczeństwa. Często degradacja mokradeł przebiega stopniowo „metodą salami”. Zwykle, po cichu: **niewielkie inwestycje**, zmiany w zagospodarowaniu czy drobne odwodnienia prowadzą do **trwałej utraty nie tylko tych cennych ekosystemów**, ale także ich usług polegających między innymi na utrzymaniu wody. Dlatego, zdarza się, że działania polegające na osuszaniu czy eksploatacji torfu są tłumaczone chęcią stworzenia nowych akwenów będących formą retencji lub terenami rekreacyjnymi, jednak w praktyce oznacza to utratę naturalnych funkcji miejskich mokradeł. Jednym z priorytetów dla miejskich polityk powinna być ochrona i odtwarzanie mokradeł w granicach miast, co wymaga wsparcia naukowego i ścisłej współpracy ze środowiskiem eksperckim. Brak takiego wsparcia może prowadzić do nieefektywnych, a nawet szkodliwych decyzji inwestycyjnych i urbanistycznych. Historia degradacji miejskich mokradeł, zabudowa i prace odwodnieniowe towarzyszące rozbudowie miast doprowadziły do zaniku wielu z nich lub przekształcenia w tereny rekreacyjne i budowlane. Obecny stan tych ekosystemów jest efektem znacznych zmian w strukturze miasta i jego otoczenia. Jednocześnie, lokowanie inwestycji budowlanych na tych pozornie atrakcyjnych terenach inwestycyjnych prowadzi do sytuacji, że ludzie potem mieszkający na tych terenach borykają się m. in. z podtopieniami.

Współczesna świadomość zależności pomiędzy miejskimi mokradłami a jakością życia mieszkańców skłania do działań na rzecz ich ochrony, odtwarzania, a także monitoringu (Mammen, 2025). Konieczne staje się wdrożenie systemów stałego nadzoru ich stanu oraz oszacowania ich potencjału w zakresie zarówno sekwestracji węgla, jak i retencji wody. Szacuje się, że utracone lub zdegradowane miejskie torfowiska i tereny podmokłe mogą emitować znaczne ilości CO₂ do atmosfery, przyczyniając się do zwiększania globalnych emisji gazów cieplarnianych. Ich ochrona i przywracanie naturalnych funkcji są **kluczowe dla budowania odporności** miast na skutki zmian klimatu (Ji and others, 2025).

Skutki błędnie realizowanych działań retencyjnych na mokradłach

Retencja wodna kojarzy się zwykle z budowaniem zbiorników wodnych, a to nie zawsze skuteczna metoda na budowanie odporności na deficyty wody w naszym otoczeniu. Woda w środowisku powinna trafiać tam, gdzie jest potrzebna, czyli do organizmów żywych, a właściwe rozumienie retencji polega na spowalnianiu odpływu wody z otoczenia. Robimy to po to aby woda mogła ona parować „przez roślinność”, a **przytrzymywanie wody skraca okresy suszowe lub zapobiega ich wydłużaniu** wraz ze wzrostem temperatury. Tereny podmokłe z definicji są „zbiornikami wodnymi” z tą różnicą, że są one wypełnione torfem, a znajdująca się tam woda większość czasu zalega pod powierzchnią terenu. Dodatkowo **obecność torfu, skutecznie spowalnia odpływ wody** z terenów przyległych. Z tego powodu prawidłowe działania retencyjne na tego typu obszarach to przede wszystkim działania zatrzymujące degradację lub prowadzące do regeneracji tych terenów. Wspomniana wcześniej **błędnie pojmowana działalność** prorotencyjna na mokradłach polega np. na **wydobycie torfu i tworzeniu zbiorników** z otwartym lustrem wody. To skutkuje

natlenieniem wydobytego substratu, jego mineralizacją, a w konsekwencji uwolnieniem dodatkowych porcji węgla (w postaci CO₂) do atmosfery. Innymi słowy, pierwiastek, który przez setki lub tysiące lat był i jest magazynowany w warstwach torfu, jest w drodze rozkładu gwałtownie uwalniany do atmosfery. W ten sposób miasta nie tylko tracą cenne pochłaniacze dwutlenku węgla, ale także bioróżnorodność i zdolność do przytrzymywania wody (retencję), które były budowane przez pokolenia. Zamiast pełnych życia torfowisk powstają mało wartościowe przyrodniczo obiekty środowiskowe. Jednocześnie, takie sztuczne twory w krajobrazie są zagrożone szybkim zanieczyszczeniem (np. eutrofizacją), które, mimo umieszczonej infrastruktury rekreacyjnej, przypominają zwyczajnie zdewastowane obszary po eksploatacji torfu. Warto też wspomnieć, że wykopanie torfu z torfowiska często prowadzi do pogorszenia stosunków wodnych na terenach przylegających. W **wyniku usunięcia materii organicznej** woda z otoczenia torfowiska o wiele łatwiej odpływa, doprowadzając, w warunkach zmiany klimatu, do **częstszych deficytów wody**. Innymi słowy, stabilność warunków wodnych terenów znajdujących się pod wpływem oddziaływania torfowiska ulega zachwianiu i jest to prosta droga do odwodnienia obszarów przylegających do mokradła. Innymi słowy, uzyskujemy dokładnie odwrotny skutek do zamierzonego.

Rekomendacje dla ochrony mokradeł:

W kontekście miejskim ochrona i odtwarzanie mokradeł wymagają szczególnych działań dostosowanych do wyzwań urbanizacji, presji inwestycyjnej oraz ograniczonej przestrzeni. Przede wszystkim konieczne jest:

- Dokładne zidentyfikowanie i zinwentaryzowanie istniejących mokradeł w granicach miast. Baza danych o obszarach mokradłowych, powinna zawierać informacje na temat typu mokradła, zdolności do magazynowania węgla i retencjonowania wody, stopnia przekształcenia oraz presji powodujących zagrożenie dla przyszłego funkcjonowania mokradeł. Stworzenie miejskiej bazy danych o mokradłach pozwoli lepiej planować ich ochronę i monitorować stan tych ekosystemów w czasie.
- Uproszczenie procedur administracyjnych dotyczących ochrony i odtwarzania terenów podmokłych, aby ułatwić szybkie reagowanie na zagrożenia i skuteczne wdrażanie działań ochronnych, zwłaszcza w obliczu postępującej zabudowy.
- Wprowadzenie stałego monitoringu stanu mokradeł przy użyciu nowoczesnych technologii, takich jak teledetekcja czy czujniki środowiskowe, co pozwoli na bieżąco oceniać ich kondycję oraz potencjał w zakresie sekwestracji węgla i retencji wody.
- Priorytetowe traktowanie przywracania naturalnych funkcji mokradeł – tam, gdzie jest to możliwe, odtwarzanie siedlisk podmokłych zamiast przeznaczania ich pod zabudowę lub intensywną rekreację.

- Tworzenie miejskich planów ochrony mokradeł, uwzględniających rolę tych terenów jako naturalnych buforów klimatycznych, miejsc retencji wody oraz oaz bioróżnorodności w strukturze miasta.
- Zwiększanie świadomości dotyczącej znaczenia mokradeł dla jakości życia i odporności miasta na skutki zmiany klimatu poprzez zaangażowanie mieszkańców w działania edukacyjne i inicjatywy społeczne na rzecz ochrony miejskich mokradeł.

Podkreśla się także wagę współpracy między samorządami, ekspertami i organizacjami pozarządowymi, by skutecznie realizować strategie ochrony i odtwarzania miejskich terenów mokradłowych. Zmniejszenie wykorzystania torfu w miejskiej zieleni, wdrażanie alternatywnych rozwiązań do zagospodarowania terenów podmokłych oraz rozwój edukacji ekologicznej, to niektóre z działań, które mogą przyczynić się do lepszej ochrony tych cennych obszarów.

Ochrona mokradeł w miastach i gminach to inwestycja nie tylko w środowisko, ale także w zdrowie, bezpieczeństwo i dobrostan obecnych oraz przyszłych pokoleń mieszkańców.

Dokumenty pomocnicze:

- EU Taxonomy – Cel 1: Adaptacja do zmian klimatu; zasada «do no significant harm».
- Strategia UE ds. adaptacji do zmian klimatu (2021) – priorytet NBS/EbA.
- EC Guidance on integrating climate change & biodiversity into EIA/SEA (2018).
- EEA Climate-ADAPT – Checklist for Ecosystem-based Adaptation (2022).
- EN ISO 14091 – Ocena ryzyka klimatycznego i podatności (komplementarnie do planowania).
- Ramsar – Guidelines for Climate Change Adaptation and Wetland Conservation (2019).
- SER International Standards for Ecological Restoration (2nd ed.) – monitoring i trajektorie.

Literatura:

Alikhani, S., Nummi, P., Ojala, A., 2021. Urban Wetlands: A Review on Ecological and Cultural Values. *Water* 13, 3301. <https://doi.org/10.3390/w13223301>

Athukorala, D., others, 2025. Exploring the Cooling Effects of Urban Wetlands in Colombo City, Sri Lanka. *Remote Sensing* 17, 1919. <https://doi.org/10.3390/rs17111919>

Barthelmes, A., Couwenberg, J., Risager, M., Tegetmeyer, C., Joosten, H., 2015. Peatlands and climate in a Ramsar context: A Nordic-Baltic perspective. Nordic Council of Ministers.

Czerwiński, S., Guzowski, P., Karpińska-Kołaczek, M., Lamentowicz, M., Gałka, M., Kołaczek, P., Izdebski, A., Ponią, R., 2019. Znaczenie wspólnych badań historycznych i paleoekologicznych nad wpływem człowieka na środowisko. Przykład ze stanowiska Kazanie we wschodniej Wielkopolsce. *Studia Geohistorica* 56. <https://doi.org/10.12775/sg.2019.04>

Czerwiński, S., Guzowski, P., Lamentowicz, M., Gałka, M., Karpińska-Kończak, M., Poniat, R., Łokas, E., Diaconu, A.-C., Schwarzer, J., Miecznik, M., Kończak, P., 2021. Environmental implications of past socioeconomic events in Greater Poland during the last 1200 years. Synthesis of paleoecological and historical data. *Quaternary Science Reviews* 259, 106902. <https://doi.org/10.1016/j.quascirev.2021.106902>

FAO, 2015. World reference base for soil resources 2014: International soil classification system for naming soils and creating legends for soil maps. Update 2015, World Soil Resources Report. Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome.

FAO, 2020. Peatlands mapping and monitoring 18. <https://doi.org/10.4060/ca8200en>

Fluet-Chouinard, E., Stocker, B.D., Zhang, Z., Malhotra, A., Melton, J.R., Poulter, B., Kaplan, J.O., Goldewijk, K.K., Siebert, S., Minayeva, T., Hugelius, G., Joosten, H., Barthelmes, A., Prigent, C., Aires, F., Hoyt, A.M., Davidson, N., Finlayson, C.M., Lehner, B., Jackson, R.B., McIntyre, P.B., 2023. Extensive global wetland loss over the past three centuries. *Nature* 614, 281–286. <https://doi.org/10.1038/s41586-022-05572-6>

Grobicki, A., Chalmers, C., Jennings, E., Jones, T., Peck, D., Ramsar, 2016. An Introduction to the Ramsar Convention on Wetlands, 7 th ed. (previously The Ramsar Convention Manual). Ramsar Convention Secretariat, Gland,, Gland, Switzerland.

Izdebski, A., Czerwiński, S., Jankowiak, M., Danielewski, M., Fiołna, S., Gromig, R., Guzowski, P., Haghipour, N., Hajdas, I., Kończak, P., Lamentowicz, M., Marcisz, K., Niebieszczański, J., Sankiewicz, P., Wagner, B., 2025. Unbalanced social-ecological acceleration led to state formation failure in early medieval Poland. *Proc Natl Acad Sci U S A* 122, e2409056122. <https://doi.org/10.1073/pnas.2409056122>

Jacob, L.M., Irvine, K.N., Beza, B.B., Chua, L.H.C., 2025. Adaptive resilience in wetlands: An integrative review of principles, research gaps, and ways forward for better adaptive management. *Ecological Engineering* 220, 107720. <https://doi.org/10.1016/j.ecoleng.2025.107720>

Ji, P., others, 2025. Projecting Future Wetland Dynamics Under Climate and Land Use Change Scenarios. *Remote Sensing* 17, 1089. <https://doi.org/10.3390/rs17061089>

Joosten, H., Tanneberger, F., Moen, A., 2017. Mires and Peatlands in Europe: Status, Distribution and Conservation. "Stuttgart, Germany."

Jabłońska, E., Kotowski, W., Giericzny, M., 2021. Strategia ochrony mokradeł w Polsce na lata 2022-2032. Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska.

Kabała, C., 2019. Systematyka gleb Polski.

Kotowski, W., 2021. Oszacowanie emisji gazów cieplarnianych z użytkowania gleb organicznych w Polsce oraz potencjału ich redukcji.

Lamentowicz M. Po co nam torfowiska w miastach? (Nauka dla Przyrody)
<https://naukadlaprzyrody.pl/2020/07/10/po-co-nam-torfowiska-w-miastach/>

Larson, M.A., Heintzman, R.L., Titus, J.E., Zhu, W., 2016. Urban Wetland Characterization in South-Central New York State. *Wetlands* 36, 821–829. <https://doi.org/10.1007/s13157-016-0789-9>

Lamentowicz, M., Chojnicki, B., 2025. Kluczowa rola poziomu wód gruntowych w ograniczaniu emisji gazów cieplarnianych z użytkowanych gleb organicznych będących osuszonymi torfowiskami - Ekspertyza dla Instytut Ochrony Środowiska – Państwowy Instytut Badawczy.

Makles, M., Pawlaczyk, P., Stańko, R., 2014. Poradnik najlepszych praktyk ochrony mokradeł. Centrum Koordynacji Projektów Środowiskowych.

Maltby, E., Barker, T., 2009. *The Wetlands Handbook*, 2 Volume Set. Wiley.

Mammen, R.R., 2025. Urban commons in the face of climate change: The challenge of private wetland conservation. *Jindal Global Law Review*. <https://doi.org/10.1007/s41020-025-00265-3>

Meng, Z., others, 2025. Urban wetland landscape patterns and cooling effects in a rapidly urbanizing city. *International Journal of Digital Earth*.
<https://doi.org/10.1080/17538947.2025.2467985>

Michael Succow Stiftung, 2023. *PEATLAND ATLAS*. Facts and figures about wet climate guardians.

Pawlaczyk, P., Wołejko, L., Jermaczek, A., Stańko, R., 2001. Poradnik ochrony mokradeł. Wydawnictwo Lubuskiego Klubu Przyrodników, Świebodzin.

RAMSAR, 2018. Wetlands: essential for a sustainable urban future. Fact Sheet 10.

Robertson, H., Fennessy, S., Hilton, G., Job, N., Kumar, R., Simpson, M., Aggestam, F., Aldred, M., Chacón, A., Costanza, R., Davidson, N., Field, C., Finlayson, C.M., Gandra, F., Gillis, L.G., Hernández-Blanco, M., Moritsch, M., Thornton, S., Wood, K., van 't Hoff, V., 2025. *Global Wetland Outlook 2025: Valuing, conserving, restoring and financing wetlands 2*.
<https://doi.org/10.69556/gwo-2025-eng>

Rydin, H., Jeglum, J.K., 2013. *The biology of peatlands*. Oxford University Press.

Sievers, M., Hale, R., Parris, K.M., Swearer, S.E., 2017. Impacts of human-induced environmental change in wetlands on aquatic animals. *Biol Rev Camb Philos Soc*.
<https://doi.org/10.1111/brv.12358>

Tobolski, K., 2000. Przewodnik do oznaczania torfów i osadów jeziornych, Vademecum Geoboticum. PWN, Warszawa.

Tonne, C., Adair, L., Adlakha, D., Anguelovski, I., Belesova, K., Berger, M., Brelsford, C., Dadvand, P., Dimitrova, A., Giles-Corti, B., Heinz, A., Mehran, N., Nieuwenhuijsen, M., Pelletier, F., Ranzani, O., Rodenstein, M., Rybski, D., Samavati, S., Satterthwaite, D., Schöndorf, J., Schreckenberger, D., Stollmann, J., Taubenböck, H., Tiwari, G., van Wee, B., Adli, M., 2021. Defining pathways to healthy sustainable urban development. *Environ Int* 146, 106236.
<https://doi.org/10.1016/j.envint.2020.106236>

United Nations, 2019. World Urbanization Prospects. Highlights, United Nations: New York, NY, USA. United Nations, Department of Economic and Social Affairs Population Division, New York.

Przykłady torfowisk:

